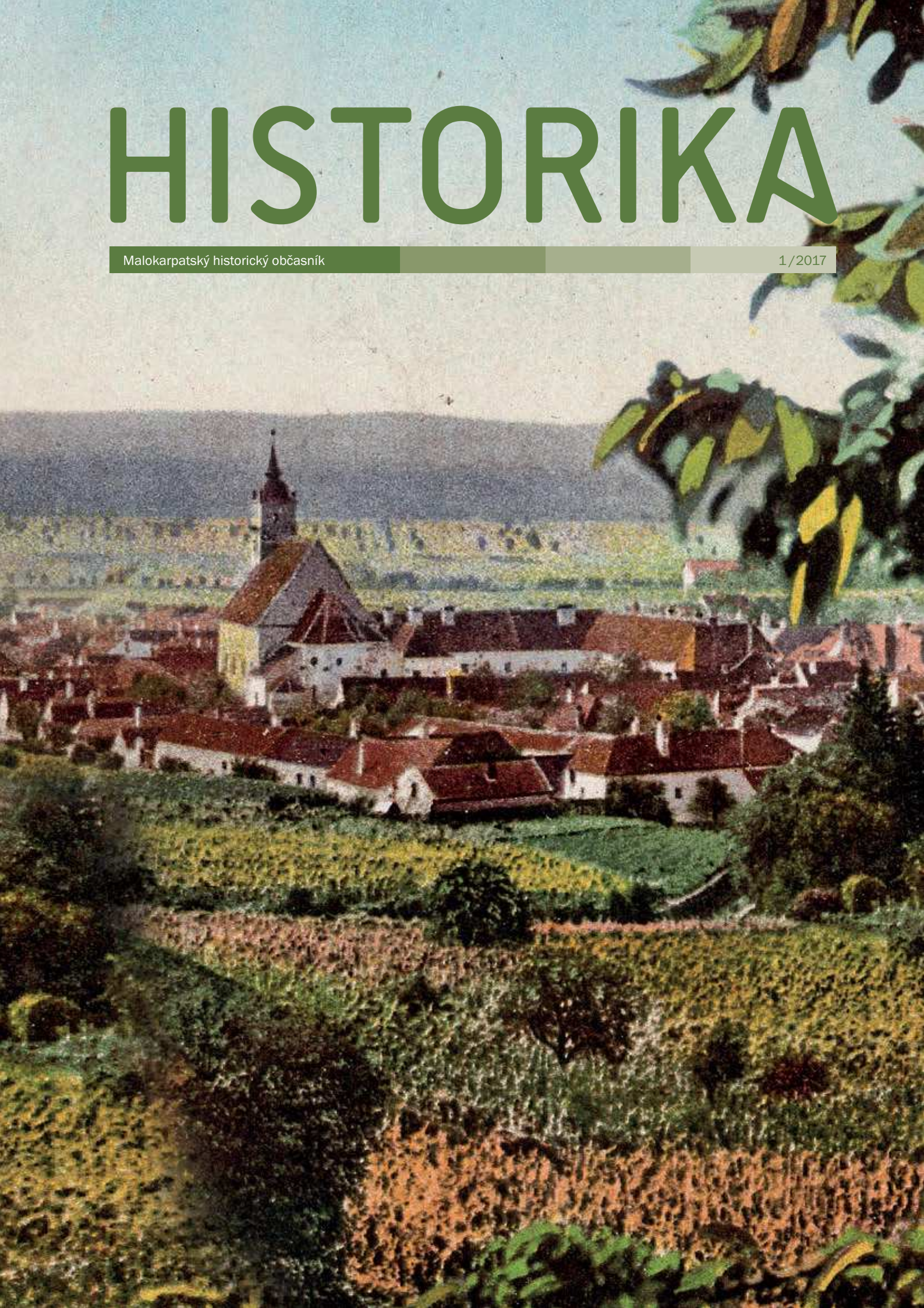

HISTORIKA

Malokarpatský historický občasník

1/2017

OBSAH

- 4 Zdeněk FARKAŠ:
Zaniknutý kostolík sv. Margity na Patrónke v Bratislave
-
- 8 Daniel GAHÉR:
Účasť grófa Jána (III.) zo Svätého Jura a Pezinka v posolstve Mateja Korvína do Neapola v roku 1476. Ján v službách Habsburgovcov a Mateja Korvína
-
- 12 Rastislav LUZ:
Inštrukcia Heleny Turzovej pre „hospodára domu svätøjurského“
-
- 16 Štefan HRIVŇÁK:
Obecná symbolika Dubovej
-
- 19 Juraj TURCSÁNY:
Samuel Mikovíni a Svätý Jur
-
- 22 Eva BENKOVÁ – Tomáš KLOKNER:
O založení vinice v Častej v roku 1862
-
- 24 Martin NEUMANN:
Židovský cintorín v Suchej nad Parnou
-
- 27 Helena MARKUSKOVÁ:
Armin Vámbéry – svetoznámy cestovateľ zo Svätého Jura
-
- 33 Martin LUKÁČ:
Chorvátska stopa v názvoch ulíc a chotárných častí Šenkvic
-
- 38 Lucia BURDOVÁ:
Od oslobodenia k totalite. Pezinok v rokoch 1946–1949 očami kronikára Jozefa Krivošíka.
-
- 42 Martin HRUBALA:
Oprava meštianskeho renesančného domu na M. R. Štefánika 4 v Pezinku v rokoch 1953–1960 (Príspevok k histórii Malokarpatského múzea v Pezinku I.)
-
- 46 Eduard ZVARIK:
Príspevok k poznaniu architektúry v Pezinku: Sýpka na Holubyho ulici č. 35
-
- 48 Františka HLAVÁČIKOVÁ:
Múzeum v čase – 80 rokov pôsobenia Múzea vo Svätom Jure (1937–2017)
-
- 51 Eva TRILECOVÁ:
Rok Jána Kupeckého
-

O ZALOŽENÍ VINICE V ČASTEJ V ROKU 1862

„Viničné priesady je v jarkoch určené sadiť od seba
vzdialené na 18 palcov“

Eva Benková – Tomáš Klokner

Vinohradnícka prax sa do 80. rokov 19. storočia nemenila. Až epidemické ochorenia viniča hroznorodého (fyloxéra viničová a peronospora) zapríčinili, že pestovateľská technológia sa postupne inovovala a prispôbovala novým podmienkam. Pokým európske vinohradníctvo invazívne nezasiahla fyloxéra, vo vinohradoch pretrvalo kultivovanie tradičného variabilného genofondu viničných odrôd. Pretože na pravokorený ušľachtilý vinič pôsobila likvidačne voška dovlečená z amerického kontinentu, mnohé staré európske sorty viniča z vinohradov celkom vymizli. Zachované záznamy o plošnej výsadbe vinohradov v uhorských župách ukazujú, že fyloxérová epidémia v Bratislavskej župe nemala v porovnaní s inými lokalitami v krajine taký katastrofický scenár, ako ho vykresľuje staršia literatúra. Na zániku starých odrôd viniča sa totiž podieľali aj ďalšie faktory, či už ekonomického alebo agrotechnického charakteru. Niektoré staré rezistentné odrody viniča sa ale z regionálnej pestovateľskej praxe dodnes nevytratili. Hoci dobová odborná literatúra a predovšetkým úradné štatistiky z 19. storočia sprostredkujú rôzne informácie o konkrétnych druhoch viniča, stave viničovej výsadby v chotároch jednotlivých obcí i prvé analýzy dorábaných vín, viničný sortiment malokarpatských vinohradov najlepšie opisujú rôzne písomné materiály s priamym vzťahom k miestnym viničným horám a viniciam.

V roku 1862, necelé dve desaťročia pred rozšírením fyloxéry v malokarpatskej oblasti, prebehla v Častej rekultivácia tzv. keliovského vinohradu. Označenie keliovský sa používa aj v písomných či obrazových prameňoch a je odvodené od bývalých majiteľov Keliovcov. Začiatkom 60. rokov boli staré viničné kry vyklíčované a následne nahradené novou výsadbou. Všetky tzv. keliovské nehnuteľnosti vrátane kúrie, kde fungoval hostinec s jedným z troch častianskych výčapov, prislúchali približne od polovice 18. storočia Pálfiomcom. Tunajšieho hostinského Pálfiomci zamestnávali vo svojich službách na základe pravidelne uzatváraných kontraktov. Keliovský vinohrad patril k niekoľkým ďalším tzv. alodiálnym vinohradom, v ktorých Pálfiomci pestovali vyberané odrody viniča. Celoročné obrábanie tohto vinohradu zabezpečoval vincúr. V pivničných účtoch Pálfiomcov z 19. storočia sa úroda z keliovského vinohradu evidovala zakaždým osobitne.

V pálfiovských archívoch sa zachoval situačný plán výsadby tejto vinice (Situation des Kólyschen Hofweingartens/Situácia keliovskej prídomovej vinice) a zoznam v nej vysadených sort viniča (Verzeichniss der im ausgerodeten sogenannten Kólyschen Hof-Weingarten neu auszusetzenden Reben-Sorten/Zoznam novovysadených druhov viniča vo vyklčovanej takzvanej keliovskej prídomovej vinici). V 19. storočí produkcia vína upadala, preto ak Pálfiomci chceli dorábať kvalitné a na trhoch konkurencieschopné vína, museli obnove vinohradov venovať značnú pozornosť.

Nákres označený na všetkých štyroch bokoch svetovými stranami obsahuje na margu niekoľko vysvetľujúcich poznámok, ktoré ozrejmujú systém zakladania a rozmiestnenia jednotlivých radov viniča vo vinohrade. Plné čiary vytyčujúce stredovú cestu (smerujúcu zo severu na juh a naopak) označujú súčasne špalierový rad s vysadenými stolovými odrodami viniča. Horizontálne plné čiary (v pozícii kolmíc na stredovú cestu) znázorňujú rady s viničnými krami. Tie boli zoskupené celkom do 15 častí (Abtheilung), ktoré budeme ďalej nazývať záhony. Viničné sadenice sa sadili do vyhlbených jarkov vo vzájomnej vzdialenosti 18 palcov, t. j. 0,474 m, pričom do každého radu bolo vysadených 70 kusov priesad. Odstupy medzi radmi v jednotlivých záhonoch mali dĺžku jednej siahy, t. j. asi 1,896 m. Prerušovanou líniou sa naznačili ďalšie prípadné rady, ktoré mali vzniknúť neskôr tzv. potápaním, pod Malými Karpatmi známym spôsobom omladzovania vinohradov a rozmnožovania viniča (die später durch Vergrubung zu bildenden Reihen). Medzi takto vzniknutými novými a starými radmi sa mala dodržiavať priestorová vzdialenosť troch stôp (ide o polovicu z horeuvedenej jednej siahy, ktorá sa v použíwanej metrickej sústave rovnala šiestim stopám). Medzi dvomi pôvodnými radmi potom vznikol zakaždým jeden nový.

Hlavná stredová cesta mala bežnú šírku jednej siahy a troch stôp, čo je v dnešnom ponímaní 2,85 m, a každá vedľajšia cesta bola široká jednu siahu a dve stopy, t. j. 2,53 m. V miestach, kde sa hlavná cesta križovala s bočnými uličkami vedúcimi medzi jednotlivé záhony, vznikli priestranstvá kruhového pôdorysu na obracanie sa vozov. Na otáčanie vo vinohrade sa pohybujúcich vozov so záprahom slúžilo celkom sedem takýchto rondelov. Šesť týchto obrátisk s bočnými uličkami smerujúcimi aj na východ, aj na západ malo v priemere štyri siahy, t. j. 7,59 m. Najsevernejšie obrátisko sa rozkladalo na kruhovej ploche s priemerom šiestich siah, t. j. 11,38 m. Pri ňom mal byť vybudovaný záhradný domček. Prázdny priestor na nákrese znázornený celkom vpravo hore bol určený na uskladňovanie odpadu z vinohradu (doslovne uvedený ako kút na odpad – Schmutzwinkel).

Celková šírka vinohradu bola 36 siah (68,27 m) a dĺžka na východnej strane 74 siah (140,34 m) a na západnej strane 82 siah (155,51 m). Keliovský vinohrad mal výmeru dve uhorské jutrá (1 jutro = 1 200 štvorcových siah) a 408 štvorcových siah, čo je po prepočte 10 099,41 m², resp. jeden hektár. Projekt vinohradu dopĺňal už spomínaný zoznam s presnými názvami vysádzaných viničných odrôd. Keď sa začalo s postupnou realizáciou výsadby viničných priesad, do situačného plánu sa ceruzou robili dodatočné zápisy o skutočnom rozmiestnení viničných sort.

Podľa priloženého zoznamu sa počítalo s maximálnou výsadbou 10 830 kusov sadeníc muštových i stolových odrôd.

100 ccm vína obsahuje									
		v ccm			v gramoch				
Lokalita	Viničná odroda	Špecifická hmotnosť	Alkohol	Kyselina uhličité	Extrakt	Voľné kyseliny	Popol	Obsah cukru	Producent
Častá	zmiešané	0,993	8,6	18,8	1,225	0,496	0,178	4,4	Š. Pálfi

Z toho malo byť pre viničnú alej pri hlavnej ceste zakúpených celkom 120 sadeníc z 15 stolových odrôd viniča (z každej sorty po 8 kusov). Do samotných 15 záhonov sa ráčalo s výsadbou 15 muštových odrôd viniča, pričom niektoré odrody mali byť kúpené vo viacerých varietách. Konkrétne išlo o Silvánske zelené, Bakador biely/čierny/pečeňovej farby/červený, Dinka červená, Burgundské modré, Rizling biely, Portugalské modré/biele, Gutedel biely/šedý, Silberweis (Strieborčina), Grosslagler, Tramín biely/červený, Klevner modrý, Muškát zelený/červený, Lampart (Lombardské), Mehlweis (Albula) a Honigler (Medovec). Väčšina týchto viničných sort je známa aj v súčasnej vinárskej lexike. Nie vždy ich ale môžeme s istotou považovať za priamych predchodcov dnešných ušľachtilých odrôd. Pálfiovci priesady pre svoj vinohrad nakupovali v blízkej Modre a Senci, ale tiež vo viničnej škôlke v Pešti.

Zámer zo 6. februára roku 1862 sa nepodarilo úplne dodržať. Síce len ťažko by sme podľa zachovanej dokumentácie verifikovali, či skutočne bolo vysadených toľko viničných sadeníc, koľko sa zamýšľalo, môžeme však overiť to, aké odrody boli naozaj v keliovskom vinohrade vysadené. Hoci niektoré zápisy na situačnom nákrese sú ťažko čitateľné, je zrejmé, že vo viacerých záhonoch boli napokon v roku 1864 vysadené

iné odrody. Rekvivácia prebiehala evidentne dlhšie, ako sa predpokladalo. Vybrané sorty viniča sa už nemuseli dať zohnať alebo sadenice sa nezakorenili a museli byť nahradené inými. Medzi kultivarmi sa tak objavilo aj Silvánske červené/modré, Portugal červený, či Gutedel žltý.

Podľa štatistiky z roku 1868 dominovali v častianskom vinohradníckom chotári s kamenistou a ílovitou pôdou tieto druhy viniča: Silvánske zelené/modré, Muškát zelený, Burgundské biele a modré, Tramín červený a biely, Lombardské, Toppler, Lagler biely a Medovec. Rozboru bielych vín z Bratislavskej župy však na prelome 50. a 60. rokov nebola v prípade Častej podrobená konkrétna odroda, ale len víno s označením zmiešané. Napríklad v roku 1862 ako vzorka poslúžilo častianske víno dorábané u Pálfiocov.

Hoci sa Častá nemohla v 60. rokoch 19. storočia svojou celkovou ročnou produkciou vína ani zďaleka porovnávať s Račou, Vajnormi, Suchou nad Parnou či Limbachom, patrila aj naďalej k najvýznamnejším vinohradníckym obciam malokarpatského regiónu. A keď Ignác Hátsek publikoval v 70. rokoch mapu vinohradníckych oblastí v Uhorsku, bola na nej v rámci Bratislavskej vinohradníckej oblasti znázornená aj Častá.

Detail situačného plánu keliovského vinohradu (Zdroj: MV SR, SNA, f. ČK 1, inv. č. 1884, š. 619)

Literatúra a pramene:

- HÁTSEK, Ignác. *Magyarország borászati térképe. Borvidékek szerint beosztva*. Dostupné na: <<https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkepar/2208/view/?pg=0&bbox=3933%2C-3282%2C9051%2C-471>>.
- HOLEC, Roman. Vinohradníctvo na Slovensku v období kapitalizmu (1848 - 1918). In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Historica*, 1991, roč. 39 - 40, s. 225 - 232.
- POSPÍŠILOVÁ, Dorota - SEKERA, Daniel - RUMAN, Tibor. *Ampelografia Slovenska*. Bratislava : Výskumná a šľachtiteľská stanica vinárska a vinohradnícka Modra, n. o., 2005, 368 s.
- Statistische Nachweisungen über das Pressburger Comit. Gesammelt, zusammengestellt und herausgegeben von der Pressburger District-, Handels- und Gewerbe-Kammer. Pressburg : Alois Schreiber, 1868, 331 s.
- WDW Online-Wörterbuch 5.0. Internationales und interregionales Fachwörterbuch zur Sprache und Kultur des Weines. Dostupné na: <<http://www.wdw.uni-trier.de/onlinewb/index.php3>>.
- MV SR, Slovenský národný archív v Bratislave, Fond *Panstvo Červený Kameň 1*, inv. č. 1884, š. 619; inv. 1485 - 1526, š. 428 - 431.